

Овдійчук Денис,

курсант Львівського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Кришевич Ольга Володимирівна,

професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗВОРотної Дії ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ЧАСІ

Дослідження проблематики дії закону про кримінальну відповідальність у часі та особливостей його зворотної дії є одним із найважливіших питань кримінально-правової науки та практики, оскільки безпосередньо пов'язане з фундаментальними принципами верховенства права, правової визначеності та законності. В умовах інтенсивних змін у суспільно-політичному житті України, що супроводжуються активними процесами реформування кримінального законодавства, значно зростає актуальність правильного розуміння та застосування положень щодо чинності кримінально-правових норм та їх дії у часі. Помилки в цій сфері можуть призвести до неправомірного притягнення осіб до кримінальної відповідальності або, навпаки, до необґрунтованого звільнення від неї, що є неприпустимим у правовій та демократичній державі.

Особливої гостроти питання дії закону про кримінальну відповідальність у часі набуває в контексті численних змін кримінального законодавства, які часто мають суперечливий характер, одночасно і пом'якшують, і посилюють кримінальну відповідальність, що створює складнощі при визначенні закону, що підлягає застосуванню в конкретних кримінальних провадженнях. Це зумовлює необхідність розробки чітких критеріїв для вирішення питання про те, який закон є більш сприятливим для особи, та забезпечення єдності правозастосовної практики у цій сфері, що можливо лише на основі глибокого теоретичного осмислення проблематики дії кримінального закону у часі.

Водночас слід розмежовувати поняття «чинність» та «дія» кримінального закону, оскільки перше характеризує формальну наявність юридичної сили нормативно-правового акта, а друге – його фактичне застосування до конкретних життєвих обставин та суб'єктів правовідносин. Закон може бути чинним, але не діяти щодо певних ситуацій, і навпаки – не бути чинним у теперішній час, але поширювати свою дію на правовідносини, що виникли в минулому, що особливо характерно для випадків зворотної дії кримінального закону в часі [1 с. 130].

Загальноприйнятим правилом дії закону про кримінальну відповідальність у часі є положення про те, що злочинність і караність

діяння визначаються законом, який діяв на час вчинення цього діяння, що відображає принцип «*nullum crimen, nulla poena sine lege*» (немає злочину, немає покарання без закону) та забезпечує правову визначеність у кримінально-правових відносинах. Вказане правило ґрунтується на презумпції, що особа, вчиняючи певне діяння, повинна мати можливість усвідомлювати його кримінально-правові наслідки, що неможливо у випадку, якщо такі наслідки будуть встановлені законом, прийнятим пізніше [2].

Момент набрання чинності законом про кримінальну відповідальність визначається згідно із загальними правилами введення в дію нормативно-правових актів, які передбачають, що закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування. Водночас, у самому законі або в окремому законі про введення його в дію може бути встановлений інший порядок набрання ним чинності, зокрема, визначена конкретна календарна дата або вказано на набрання чинності з дня опублікування чи після спливу певного строку з моменту опублікування. [3]

Важливим аспектом дії кримінального закону у часі є визначення моменту вчинення злочину, який має принципове значення для вирішення питання про те, який саме закон підлягає застосуванню в конкретній ситуації. Залежно від виду складу злочину – матеріального, формального, усіченого – таким моментом може вважатися час вчинення суспільно небезпечного діяння, настання суспільно небезпечних наслідків або виконання хоча б частини об'єктивної сторони злочину, яка вже містить ознаки закінченого складу [4].

Законодавче закріплення зворотної дії закону про кримінальну відповідальність міститься у статті 5 Кримінального кодексу України, яка втілює конституційний принцип, викладений у частині першій статті 58 Конституції України. Відповідно до цих положень, закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Таким чином, принцип зворотної дії закону про кримінальну відповідальність виступає винятком із загального правила дії закону в часі та застосовується лише в чітко визначених законом випадках [3].

Дія закону про кримінальну відповідальність у часі визначається загальним правилом, згідно з яким злочинність і караність діяння визначаються законом, який діяв на час вчинення цього діяння. Це правило ґрунтується на принципі "*nullum crimen, nulla poena sine lege*" та забезпечує правову визначеність у кримінально-правових відносинах. Момент вчинення злочину визначається залежно від виду складу злочину – матеріального, формального, усіченого – і може бути пов'язаний з часом вчинення суспільно небезпечного діяння, настання

суспільно небезпечних наслідків або виконання частини об'єктивної сторони злочину, яка вже містить ознаки закінченого складу.

Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі є винятком із загального правила про те, що закон не має зворотної сили, і представляє собою поширення дії нового закону на діяння, вчинені до набрання ним чинності, якщо цей закон скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи. Це правило є проявом принципу гуманізму в кримінальному праві та спрямоване на забезпечення справедливості при застосуванні кримінально-правових норм.

Проблемними аспектами зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі є, зокрема, дія в часі «бланкетних» кримінально-правових норм, визначення правових наслідків рішень Конституційного Суду щодо неконституційності окремих положень кримінального законодавства, а також вплив на кримінальну відповідальність рішень вищих судових інстанцій та міжнародних судових установ. Ці питання потребують подальшого наукового дослідження та законодавчого врегулювання для забезпечення ефективного захисту прав і свобод людини у сфері кримінального судочинства.

Проведене дослідження підтверджує необхідність системного та комплексного підходу до вирішення проблем дії закону про кримінальну відповідальність у часі, що має базуватися на глибокому теоретичному осмисленні відповідних питань, аналізі судової практики та врахуванні міжнародних стандартів у сфері кримінального правосуддя. Це дозволить забезпечити правильне застосування кримінально-правових норм, дотримання принципів законності, справедливості та гуманізму, а також ефективний захист прав і свобод людини у сфері кримінального судочинства.

Список використаних джерел

1. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2022. 1116 с.

2. Судоплатов О. В. Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі. Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика. 2021. С. 105.

URL:<https://novaosvita.com/wpcontent/uploads/2021/03/InnTheoryMethPract-Kyiv-Feb2021.pdf#page=105>

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

4. Вознюк А. А. Час вчинення злочину: актуальні проблеми кримінально-правового розуміння. 2019. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/40351f0b-b201-491d-9cdf-4de5b8c53991/content>